

Yunus Kaya, *Ayyıldız ve Küre: Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Kimlik*. Ankara: Nobel Yayınları, 2019, 219 s.

Değerlendiren: Ayşe Söylemez

Ülkemizdeki küreselleşme çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlayan bu kitap, küreselleşme olgusunu ve Türkiye'nin küreselleşen dünyadaki yerini kavramak isteyenler için bir el kitabı niteliğindedir. Kitap, küreselleşmeyi hem kavramsal hem de olgusal olarak ele almaktadır. Kavramsal açıdan küreselleşme ele alınırken kavramın tanımı, tarihçesi ve konuya dair fikir ayrılıklarına yer verilmiştir. Konunun yabancıları olanlar bu kitabı okuyarak bir yandan küreselleşme ile ilgili temel kavramlara ve öne çıkan isimlere aşinalık kazanırken diğer yandan Türkiye'de kimlik ve toplumsal eşitsizlik konularına küreselleşme olgusu çerçevesinde bakabilirler.

Küreselleşme kavramının tam olarak ne zaman ortaya çıktığı net değildir. Bazı araştırmacılar ilk ortaya çıkışını McLuhan'ın 1960'larda kullandığı "küresel köy" kavramsallaştırmasına dayandırsa da Robertson onun ne bulduğunun farkında olmadığını söyler. Kavramla ilgili olarak Bauman ve Steger gibi isimler, kavramın tanımlanmasının zorluğuna dikkat çekerken Giddens, Robertson, Beck, Appadurai gibi pek çok isim, kavramı tanımlamaya çalışır. Yazar bu tanımları okuyucuyla paylaştıktan sonra söz konusu tanımlamaların ortak noktalarına dikkat çeker.

Konuyla ilgili fikir ayrılıkları Steger'e göre üç başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki, O'Hare ve Greider gibi isimlerin yer aldığı "yeni dünyacılık" görüşüdür. Buna görüş içinde bulunduğumuz dünyanın özellikle ekonomik anlamda öncekinden tamamen farklı olduğunu, ulus devletin önemini kaybettiğini ve gerçekleşen değişimlerin hem toplum hem de birey açısından faydalı olduğunu savunur.

İkinci görüş, yeni dünyacıların karşı kutbunda yer alan Rosenberg, Obstfeld ve Taylor gibi isimlerin içinde bulunduğu retçi görüştür. Bu görüş, küreselleşmeyi

@ Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi. ayse.soylemez93@gmail.com

ID <https://orcid.org/0000-0002-2170-5128>

değil yeni dünyacıların küreselleşmeye atfettiği anlamı redder ve küreselleşmenin yeni bir düzen getirdiği düşüncesinin bizi günümüz dünyasını anlamaktan mahrum bıraktığını savunur.

Üçüncü ve son görüş, iki kutbun arasında yer alan ve küreselleşmeyi tarihsel bir süreç olarak kabul eden görüştür. Günümüzde çoğunluk tarafından benimsenen bu görüşe göre küreselleşmenin başlangıcı için kesin bir tarihten bahsetmek mümkün değildir bununla beraber geride bıraktığımız 40-50 yıllık dönemde bir değişimin olduğu kesindir. Ayrıca küreselleşme, ekonominin yanında politik ve teknolojik değişimlerle de şekillenmiştir. Bu görüşe sahip düşünürler arasında Baldwin, Martin, Dicken, Keohane, Nye, Giddens ve Robertson gibi isimler yer alır.

Kitabın yazarı olan Yunus Kaya, 2001 yılında lisans eğitimini Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler Bölümlerinde tamamlamış, 2007 yılında Duke Üniversitesi'nde "Küreselleşme, Endüstrileşme ve Toplumsal Sınıf" başlıklı çalışmasıyla doktorasını tamamlamıştır. Hâlihazırda İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyaset Anabilim Dalı'nda ders vermekte olan Kaya'nın küreselleşme, kalkınma ve toplumsal eşitsizlik konusunda yayımlanmış çok sayıda makalesi, hakemli kongre ve sempozyumlarda yayınlanan çok sayıda çalışması, bunlara ek olarak yazdığı kitaplar ve kitap bölümleri mevcuttur.

219 sayfadan oluşan kitap, "Giriş" ve "Sonuç" bölümleri dışında beş bölümden oluşsa da iki ana başlık altında düşünülebilir. Bunlardan ilki, birinci ve ikinci bölümleri kapsayan küreselleşme başlığı, ikincisi ise kalan bölümleri kapsayan küreselleşme sürecinde Türkiye başlığıdır.

Yazar, Giriş bölümünde kitabın amacının Türkiye'nin 1980 sonrası dönemde dünya ile entegrasyonunu ve bunun toplumsal sonuçlarını incelemek olduğunu, iddiasının ise Türkiye'nin konumunun özel olarak incelenmeden anlaşılamayacağı olduğunu söyler. Yine bu bölümde, kitabın son derece başarılı bir haritasını çıkarır. Kitaptan hangi bölümünde, hangi konuların, nasıl bir çerçeve içinde inceleneceğini aktarır.

Kitabın ilk bölümü olan "Küreselleşmenin Kısa ve Uzun Tarihi" başlığı altında kavramı tanıtmakla başlar. Bu bağlamda okuyucuyla literatürde öne çıkan isimlerin görüşlerini paylaşır ve birbirleri ile paralellik gösteren ve zaman zaman çelişen görüşler olsa da Steger'den aktararak bu tanımların (1) yeni toplumsal ağların oluşturulması ve mevcut olanların güçlenmesi, (2) toplumsal ilişki eylem ve bağımlılıklarının genişlemesi ve yayılması, (3) toplumsal ilişkilerin ve eylemlerinin şiddetinin artması ve hızlanması ve son olarak (4) insanlar arasındaki ussal bağların ve buna

ait bilincin artması ve genişlemesi noktalarında ortaklaştıklarını söyler (Kaya, 2018, s. 18). Ancak yazar, küreselleşmeyi tanımlarından çok işlevleri üzerinden anlamının daha yerinde olacağı kanaatinde.

Bu bağlamda “Yeni bir tarihsel süreçte miyiz?” sorusunu sorar ve bu konuda küreselleşmeye olumlu anlamlar yükleyen yeni dünyacılar, küreselleşmeyi, daha doğrusu küreselleşmenin getirdiklerini, reddeden retçiler ve bu ikisi arasında bir görüş benimseyenler olarak üç grupta inceler. Yazara göre burada ittifak edilen husus son 40-50 yılda yani 1970-1980 yıllarında bir şeylerin değiştiğidir ancak nelelerin değiştiğine dair bir fikir birliği yoktur.

Küreselleşme, etkileriyle bağlantılı olarak ekonomik, politik ve kültürel yaklaşımlarla incelenmiştir. Ekonomik yaklaşım daha çok yeni dünyacılar tarafından benimsenmiş ve doğal bir süreç olarak algılanmıştır. Bu yaklaşım, küresel üretim ve dağıtım araçları ile bu ağları yöneten ulus ötesi şirketler üzerinde durur. Politik yaklaşım, politik aktörlerin başrolde olduğu neoliberal bir süreçte işaret eder. Ancak bu değişim ne geri döndürülemez ne de doğaldır. Kültürel yaklaşım ise temelde farklı kültürlerin ve kimliklerin birbirinden etkilenerek dönüştüğünü ifade eden kültürel melezleşme kavramına dayanır.

Küreselleşme kavramı, ulus devlet ve ulus toplum kavramlarını tartışmaya açmıştır. Burada ulus devletin sonunun geldiğini iddia edenler olduğu gibi devam ettiğini iddia edenler ve dönüşerek devam ettiğini iddia edenler olmak üzere üç görüş karşımıza çıkar. Yazar burada üçüncü görüşü benimser ve Türkiye'nin durumunu da bu görüş çerçevesinde değerlendirir.

Küreselleşme başlığı altında toplumsal eşitsizlik ve kimlik, hararetle tartışılan konular arasındadır. Yazara göre toplumsal eşitsizlik bağlamında birbirine taban tabana zıt iki görüş de küreselleşme ile birlikte toplumsal eşitsizliğin artık yalnızca ulus içi dinamikler tarafından belirlenmediği konusunda hemfikirdir.

Kimlik konusunda üç yaklaşım vardır. Bunlardan ilki özcü diyebileceğimiz ayrışmacı yaklaşım, ikincisi inşacı diyebileceğimiz benzeşmecî yaklaşım, üçüncüsü ise yukarıda sözünü ettiğimiz melezleşmeyi savunan yaklaşımdır.

Yazar, küreselleşmenin kavramsallaştırması ve etkilerini tartıştığı ilk iki bölümde, uçtaki görüşlere yönelmekten ziyade ortadakileri tercih etmiş ancak bu görüşleri, okuyucuya eleştirel değil betimleyici bir üslupla aktarmıştır. Bu bölümlerle birlikte küreselleşmeye dair hiçbir bilgisi olmayan biri bile konuya dair temel tartışmalar ve önemli isimler hakkında bilgi edinmiş olur. Böylece çalışmanın asıl amacı olan Türkiye’de toplumsal eşitsizlik, toplumsal sınıf yapısı ve kimlik algısı

incelenirken okuyucunun tartışmaları ve aktarılan bilgileri literatür bağlamında bir bütün içinde anlaması sağlanmış olur.

Bir önceki bölümde, küreselleşmenin etkilerinin 1970 ile 1980 yıllarında görül-meye başladığını söyleyen Kaya, Türkiye için milat olarak 1980 yılını alır ve analiz-lerinin tamamını 1980 öncesi ve sonrası şeklinde gerçekleştirir.

Türkiye'nin küreselleşme tarihine baktığında 1980'e kadar olan dönemi 1923-1929 ulusal ekonomi oluşturma dönemi, 1929-1950 korumacılık ve devle-tin mülkiyetinde bir endüstriyel modeli benimseyen devletçi dönem, 1950-1960 ham madde ve tarım ürünlerinin ihracatı ile işlenmiş ürünlerin ithalatına dayanan "klasik bağımlılık" dönemi ve son olarak 1960-1980 yıllarını ithal ikameci dönem olarak isimlendirebilir.

1980'ler ile birlikte Türkiye ilk önce uluslararası ticaretle ardından da buna ya-bancılı sermayenin eklenmesiyle hızlı bir entegrasyon sürecine girmiştir. Süreç için-de yaşanan siyasi ve ekonomik sıkıntılara rağmen Türkiye ekonomisi önemli oran-da değişmiş hatta Türkiye, sanayi ihracatçısı bir ülke konumuna gelmiştir. Ancak üretim, emek yoğun sektörden orta ve yüksek teknoloji sektörüne yeterli ölçüde geçememiştir.

Bu dönemle birlikte devletin ekonomideki rolü değişmiş, bu alandaki ağırlığı giderek azalmıştır. Bu durumun gerçekleşmesini sağlayan farklı etkenler söz konusudur. Bu etkenlerin arasında en çok uluslararası sermaye, ulusötesi şirketler ile IMF ve DTÖ gibi örgütlerin varlığı öne çıkar. Bunun yanında merkez bankasının özerklik kazanması, hızlanan sermaye hareketleri, hükümet tarafından piyasa tep-kilerinin gözetilmesi, özel değerlendirme kuruluşlarının puanlaması gibi etkenler sayılabilir.

Devlet bu süreçte idareci konumdan düzenleyici konuma geçmiş olsa da ekono-mideki alanı daralmamış aksine genişlemiştir. Bunun arkasında yatan nedenlerin arasında ekonomik belirsizliklerde belirli kesimlerin korunması, güvenlik tehditle-rine karşı önlem alma gerekliliği, piyasaların veya uluslararası örgütlerin koyduğu kısıtlamaları aşmak için bulunan çözümler sıralanabilir.

Ekonomik entegrasyonun yanında bu süreçte değinilmesi gereken konulardan biri de demografik ve kültürel entegrasyondur. Yazar, demografik entegrasyon ko-nusunda daha çok göç üzerinde durmuş ve Türkiye'nin göç konusunda artık transit ülke olmanın yanında hedef ülke haline gelmeye başladığını ifade etmiştir. Yazar, Türkiye'nin göç alan bir ülke olduğu kadar hızı düşmekle beraber aynı zamanda göç veren bir ülke olduğunu ifade eder. Ancak TÜİK'in verilen göçe dair paylaştığı

veriler özellikle 2016'dan 2017'ye geçişte 69.326'dan 113.326'ya çıkararak neredeyse iki katı artmış, bu yükseliş trendi 2018'de de devam etmiştir (TÜİK, 2018).

Verilen göçler arasında eğitim ön plana çıkmaktadır. Beyin göçü olarak kabul edilebilecek göçlerin çoğu doğrudan çalışma amaçlı gidenlerden değil eğitim için gidip daha sonra geri dönmeyenlerden oluşmaktadır.

Kültürel entegrasyon konusunda internet kullanımı ve ülkede ikinci dil olarak İngilizcenin yaygınlığı önemli göstergelerdir. İnternet kullanımı bakımından Türkiye hızla artan oranlara sahip olsa da mevcut oran, ABD ve AB'nin gerisinde kalmaktadır. Dil konusunda ise ölçümleri yapacak araçlara sahip olunamamasından ötürü net bir şey söylenmesi zordur ancak hızlanan ve yaygınlaşan tercüme faaliyetleri ve internet kullanımının artış hızı göz önünde bulundurduğunda kültürel entegrasyonun arttığı söylenebilir.

Kültürel entegrasyon bağlamında eğitim, yiyecek, sinema ve müzik konuları ön plana çıkmaktadır. Bu süreçte Türkiye, eğitim için öğrenci gönderdiği kadar öğrenci alan bir ülkeye dönüşmüş özellikle çevre ülkeler tarafından tercih edilen ülke konumuna gelmiştir. Bunlara ek olarak doğrudan devlete bağlı veya dolaylı olarak devlet desteği alan kurumlar da Türkçenin ve Türk kültürünün yurt dışında tanıtılması ve yaygınlaştırılması için çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Yemek konusunda otantizm arayışı ile kültürel sembol ve pratiklere verilen önemin artmasıyla farklı ülke mutfaklarına artan ilginin yanında Türkiye'nin kendine has bölgesel yiyeceklerinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye'de yemek sektöründe en büyük 20 franchise firmasına bakıldığında bunlardan yalnızca üçünün yabancı olduğunun görülmesi, dış kaynaklı firmaların sektörde yereller kadar güçlü olmadığını gösterir. Yerli sinema ve müzik sektörünün ülke içindeki etkisi ciddi şekilde artsa da ülke dışındaki etkisi oldukça sınırlıdır.

Küreselleşme sürecinde eşitsizlik ve toplumsal dönüşüme baktığımız zaman Türkiye'nin 80'lerde nüfusunun yarısından fazlasının tarımda istihdam edildiğini görmekteyiz. Sonraki dönemde ise sanayi istihdamının hızla arttığını, hizmet sektörünün ise 2015 yılı itibarıyla çoğunluğun istihdam edildiği sektör haline geldiğini söyleyebiliriz.

Türkiye'de küreselleşmenin gelir dağılımı ve eşitsizliğe etkisi ne küreselleşme karşıtlarının iddia ettiği gibi bir cehennem ne de küreselleşmeyi savunanların iddia ettiği gibi bir cennet havası oluşturmuştur. Ancak sınıfsal dönüşüm noktasında sınıf yapısındaki proleterleşme ve kutuplaşmanın giderek arttığı ve derinleştiğini de ifade etmeliyiz.

Kitabın son konusu olan küreselleşme sürecinde kimlik ve aidiyet olgusu, ulus ötesi ve ulus altı olmak üzere çift taraflı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Uluslaşma sürecinde başlatılan Türk kimliği projesine rağmen son 30-40 yılda alt kimlikler canlanmaya başlamıştır. Burada öne çıkan kimlik, Kürt kimliğidir. Bununla beraber ulusal kimliğe olan bağlılık da artmış, Türk kimliği toplum için önemli olmayı sürdürmüştür. Bu bağlamda dünya ile kültürel benzeşmeye bağlı olarak tezat bir şekilde hem ulusa hem de ulus ötesi kimliğe yakınlık artmıştır.

Kitapla ilgili olarak yayınlandığı seri de göz önünde bulundurulduğuna, gerek toplumsal eşitsizlik konusunun gerek bu alanda kullanılan metod ve ölçeklerin tanıtılması gerek konuya dair sınırlılıkların farkına varılması konusunda gerekse küreselleşme kavramını farklı bakış açıları üzerinden etraflıca açıklaması bakımından son derece bilgilendirici olduğu söylenebilir. Bunların yanı sıra kimlik ve kültür konularını da içermesi, diğer iki konuyu tamamlayıcı niteliktedir.

Küreselleşme kavramını ve kavrama dair arka planı aktarırken betimleyici bir üslup benimseyen yazar, Türkiye'den bahsederken çok sayıda istatistiki bilgiden faydalanmış, grafik ve tabloları okuyucuyla paylaşarak bunların nasıl okunması gerektiğini ve bunlardan nasıl çıkarımlar yapılabileceğini göstermiş aynı zamanda nicel bir araştırmanın nasıl sunulması gerektiğini görmek isteyenlere bir anlamda rehberlik etmiştir.

Kitabın alanda hatırı sayılır bir dönem çalışma yapmış bir yazarın kaleminden çıkması ve yazarın son derece anlaşılır ve açıklayıcı üslubu sayesinde konular, okuyucu tarafından kolayca anlaşılmaktadır. Buna ek olarak başlıklar, okuyucuya iyi bir harita sunmakta, yazarın her bölümün başında ve sonunda verdiği özetleyici bilgiler ve gerekli noktalarda önceki bölümlere atıf yapması da konunun pekiştiriciğini arttırmaktadır.

Yazar, kitapta genel olarak söylemek istediklerini ve amacını açıkça ifade etmiş, konunun dışına taşmamış ancak bu noktada ilgisine gerekli başvuru kaynaklarını sunmuştur. Gerek bu durum gerekse konuları ele alışındaki sistematiklik, yazarın üslubunu akıcı kılmıştır.

Kitap hacmi sebebiyle konuları derinlemesine değil daha genel hatlarıyla ele almıştır. Bu noktada küreselleşme bağlamında faktörlerin tamamı incelenmemiş, teknoloji konusuna neredeyse hiç değinilmemiştir. Bunun yanında küreselleşmeye dair çeşitli isimlere ait dönemlendirmeler paylaşılmış olsa da amiller üzerinden değil arazlar üzerinden bir tanımlamaya gidilmiş, işlevselliği üzerinden anlaşılması gerektiği söylene de bu işlevselliğin altı yeterince doldurulmamıştır.

Yapılan dönemlendirmede, Türkiye için 1980'lerin tercih edilmesinin sebebi, bir önceki bölümde dünya genelindeki değişim üzerinden ifade edilmiş ancak Türkiye bahsinde bu tercihin gerekçelendirilmesi yapılmamıştır. Alana dair bilgi sahibi bir okuyucu bu gerekçelendirmenin eksikliğini hissetmeyebilir ancak verdiği bilgilerin temel düzeyde olduğu göz önünde bulundurulursa alanda yeni olan biri için bu tarihlendirmenin sebepleri yeterince net değildir.

Sonuç olarak denilebilir ki kitap, temel düzeyde bilgi edinmek ve alana yeni giriş yapmış kişiler için son derece bilgilendirici, hâlihazırda alana dair bilgi sahibi olanlar için ise toparlayıcı niteliktedir. Sosyal olgulardan, grafik ve istatistiklerden nasıl çıkarım yapılabileceğini gösteren bu eser, konunun yeni çalışmalarla derinleştirilmesi gerektiğini göstermesi bakımından da ayrıca kıymetlidir.

Kaynakça | References

TÜİK. (2018). İllere ve cinsiyete göre Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden göç, 2018. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067 adresinden erişilmiştir.